

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ЛАБОРАТОРІЇ

Статтю присвячено методиці формування комунікативної компетентності майбутніх правознавців під час навчання у криміналістичній лабораторії. Визначено, що метою створення криміналістичних лабораторій є формування та розвиток у студентів практичних навичок щодо розкриття злочинів різних видів, виявлення слідів скоєння злочину, поведження з криміналістичною технікою та науково-криміналістичними засобами, які застосовуються під час проведення слідчих дій, удосконалення криміналістичної техніки, тактики та методики, а також слугують інноваційним інструментарієм під час формування комунікативної компетентності. Адже у контексті дослідженого навчального матеріалу, представленого у підручниках з криміналістики, відзначено, що особливого значення набуває вивчення мовних феноменів, які є важливими для майбутніх правознавців у різних комунікативних ситуаціях.

З метою вивчення цих феноменів запропоновано використовувати технічні засоби навчання, які сприяють розумінню і засвоєнню головного, істотного в змісті матеріалу, виявленню причинно-наслідкових зв'язків, формуванню знань, а саме як матеріал для аналізу були представлені два фрагменти діалогу, записані на цифровий носій. Метою завдання було на основі зіставлення двох фрагментів діалогів визначити зміни в мові допитуваної і зробити висновок.

Також під час навчання у криміналістичній лабораторії запропоновано створення навчальних професійно орієнтованих ситуацій, які визначаємо як компонент спільної діяльності педагога і студента, що включає систему зовнішніх умов (предметну і соціальну особливості майбутньої професії), педагогічних умов (забезпечення готовності особистості до виконання певної діяльності), які спонукають і опосередковують активність студента. Такі завдання забезпечують максимальну активізацію комунікативної і самостійної роботи студентів, розвиток логічного мислення, вміння аргументувати і контраргументувати, переконувати співрозмовника. У процесі дослідження допит розглядається не лише як процесуальна дія, а також як комунікативна діяльність, до здійснення якої слід готувати студентів у системі навчання у вищій школі.

Ключові слова: методика, комунікативна компетентність, майбутні правознавці, криміналістична лабораторія, ситуативні завдання.

Постановка проблеми. Ефективності становлення і розвитку особистостей майбутніх правознавців сприяє засвоєння відповідної професійної комунікації, яку ми розуміємо як процес обміну професійною інформацією відповідно до законів України, породження думок, знань, ідей на основі використання спеціальної (правової) термінології, оціночних суджень, професійних понять, дефініцій. Формування професійних і загальнокультурних компетентностей багато в чому залежить від застосування освітніх технологій, методів навчання, що стимулюють активність, самоосвіту, засновані на взаємодії, зануренні в реальну професійну атмосферу співробітництва для вирішення правових проблем, позиційному професійному самовизначенні.

У сучасних умовах для того щоб якнайкраще підготувати випускників юридичних ЗВО до їхньої майбутньої практичної діяльності запроваджено нові форми навчання: юридичні клініки, криміналістичні лабораторії, тренінг-аудиторії, які слугують інноваційним інструментарієм під час фор-

мування комунікативної компетентності. Зокрема, при університетах створюють криміналістичні лабораторії, метою яких є формування та розвиток у студентів практичних навичок щодо розкриття злочинів різних видів, виявлення слідів скоєння злочину, поведження з криміналістичною технікою та науково-криміналістичними засобами, які застосовуються під час проведення слідчих дій, удосконалення криміналістичної техніки, тактики та методики [1, с. 50].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативна компетентність є предметом дослідження таких вітчизняних науковців: В. Василик (професійна підготовка молодших спеціалістів з правознавства), В. Гришко (формування базових професійних компетентностей майбутніх правознавців), Д. Демченко (формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів засобами іноземної мови у фаховій підготовці), О. Калита (формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проектних

технологій), Л. Насіленко (професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів), С. Циганій (формування культури професійно-правового спілкування у процесі фахової підготовки), Б. Чупринський (формування професійної культури майбутніх юристів), Г. Яворська (формування соціально-професійної зрілості курсантів ВНЗ МВС України) та ін.

Г. Яворська вважає, що комунікація у професійному спілкуванні юриста як вплив і інформація є інструментом управління поведінкою громадянина (або групи громадян) відповідно до вимог закону [2].

З огляду на дані психологічної науки, Л. Сікорська пропонує розуміти комунікативну компетентність правоохоронця як вміння розширювати або звужувати коло спілкування, регулювати його глибину; здатність розуміти і бути зрозумілим партнерам з міжособистісних взаємин; готовність і здатність особистості працівника ОВС до конструктивної вербальної та невербальної взаємодії з іншими об'єктами як професійного, так і побутового спілкування, що передбачає володіння ним певною сукупністю комунікативних знань, умінь і навичок [3, с. 111].

У дисертаційному дослідженні Н. Кожем'яко запропоновано таке визначення комунікативної компетентності: «комунікативна компетентність – це складна інтегрована якість фахівця, яка спрямована на налагодження, підтримку та розвиток ефективної взаємодії» [4, с. 23].

Мета статті – проаналізувати особливості та визначити найефективніші методи формування комунікативної компетентності майбутніх правознавців під час навчання у криміналістичній лабораторії.

Виклад основного матеріалу. Криміналістичні лабораторії сприяють підвищенню ефективності практичного навчання, забезпечують умови для проведення навчальних занять з кримінального процесу та криміналістики з використанням прогресивних методів навчання і криміналістичної техніки, комп'ютерів і проекційної апаратури при ВНЗ. У контексті навчального матеріалу, представленого у підручниках з криміналістики, особливого значення набуває вивчення мовних феноменів, які є важливими для майбутніх правознавців у таких комунікативних ситуаціях:

1. Під час діагностики та ідентифікації в процесі експертного дослідження (беремо до уваги весь комплекс ознак мови, які відображено на носії інформації – матеріальному доказі).

2. Під час вибору тактичних прийомів для проведення слідчих дій.

3. Під час висунення версій (на початковому етапі розслідування, коли необхідно скласти орієнтовний портрет злочинця, враховуючи його індивідуальні комунікативні особливості).

Цей вид дискурсу представлений такими антоніміями:

– підготовленість до спілкування (слідчий) і спонтанність (допитуваний);

– зацікавленість (слідчий) і незацікавленість у спілкуванні (свідок, обвинувачений, підозрюваний);

– мовна поведінка слідчого визначається мовною поведінкою допитуваного;

– ведення діалогу і використання тактик залежить від процесуального статусу опитуваного суб'єкта (допит свідка, допит потерпілого, допит обвинувачуваного, допит підозрюваного);

– структура ведення допиту встановлюється згідно з правовими нормами (встановлення особи, стадія вільної розповіді, стадія запитань);

– використання тактик і лексичних засобів обмежується згідно з нормами права, вимогами дотримання прав людини, зокрема дотримання права не піддавати людину такому, що принижує, поводженню, принижувати її честь і гідність;

– реалізація діалогу здійснюється поетапно (під час повторних або додаткових допитів);

– на різних етапах допиту слідчий застосовує тактики прямого запитання, приховування своєї обізнаності у справі, пред'явлення доказів, деталізації, конкретизації, морального стимулювання, стимулювання позитивних якостей особистості, попередження, застереження, роз'яснення [5].

Зміна мовної поведінки допитуваного під час реалізації захисної домінанти може відбуватися в двох напрямках:

1. Приховування негативної інформації, посилення контролю за вхідним і вихідним потоками інформації, зростання бар'єру відчуження, уникнення розмови на запропоновану тему різними способами (відмова від спілкування, зміна теми, використання абстрактних виразів, виразів кліше, демонстрація нерозуміння запитань, зміна темпу мови, зупинки, пропуски важливих моментів тощо).

2. Витіснення негативної інформації і пов'язаних з нею переживань через їх обговорення (вербалізацію). У комунікативній поведінці спостерігається «застрягання», «зациклення» на темі (зайва деталізація, неодноразове повернення до теми, невмотивовані повтори вже сказаного). Переважно виклад починається як розповідь про щось знайомому, третій особі, приклад з життя або як опис моделі ситуації. Однак у міру віддалення від моменту, що слугував стимулом для початку розповіді, індивід все більше «потопляє» у подробицях суб'єктивного характеру.

Об'єднує обидва способи поведінки зростання емоційної напруженості, яке проявляється у виборі слів, граматичному оформленні висловлювання, моторній організації мовлення під час відтворення сприйнятого.

Таким чином, комунікативна компетентність визначає знання слідчого психологічних особливостей спілкування з учасниками кримінального процесу та вміння налагоджувати міжособистісний контакт, які забезпечують його спроможність до виявлення необхідної інформації у справі [6].

Тому під час підготовки майбутніх правознавців викладачам ВНЗ необхідно моделювати професійні ситуації, удосконалювати діловий стиль спілкування, вміння стилістичного, лінгвістичного та ін. аналізу текстів, розвивати навички професійної комунікації.

Для цього можна використовувати технічні засоби навчання, які сприяють розумінню і засвоєнню головного, істотного в змісті матеріалу, виявленню причинно-наслідкових зв'язків, формуванню знань [7, с. 6]. Під технічними засобами навчання (ТЗН) слід розуміти технічні пристрої, які забезпечують передусім подання навчальної інформації, контроль знань, формування практичних умінь і навичок. До них належать засоби динамічної й статичної проекції світлових і звукових зображень дійсності – кіноапаратура, магнітофони, відеомагнітофони, DVD-, TV- і радіоапаратура, технічні пристрої для контролю знань, а також комп'ютерна техніка [8, с. 111].

Під час формування комунікативної компетентності майбутніх правознавців у криміналістичній лабораторії як матеріал для аналізу були представлені два фрагменти діалогу, записані на цифровий носій.

Перший фрагмент містив запис усного мовлення допитуваної в той момент, коли слідчий розмовляв з нею на загальні теми, а інший – запис усного мовлення допитуваної тоді, коли слідчий допитував свідка за фактом запису в протокол допиту.

Метою завдання було на основі зіставлення двох фрагментів діалогів визначити зміни в мові допитуваної і зробити висновок.

Студентам було запропоновано проаналізувати мовлення на основі зіставлення і відзначити:

1. Особливості лексичної організації мовлення допитуваної.

2. Особливості граматичного оформлення висловлювання.

3. Особливості синтаксичної організації мови.

Наводимо фрагмент другого діалогу: «Слідчий: Так Ви говорите, вони неправильно в протоколі записали? Допитувана особа: Да! Ну. Не, звичайно. Ну, як це так? Взяли і написали там чогось.

Слідчий: Ви читали протокол, перш ніж підписати його? Допитувана: Та нічого я не читала. Я їм казала, я не згодна, не розмінювалася на дрібниці.

Слідчий: Тоді чому Ви підписали протокол?

Допитувана: Я їм одразу сказала: да відстаньте від мене. Я їм так сказала, підписала і пішла.

Слідчий: Вам не довелося їм казати, тому Ви підписали? Допитувана: Ні, дурість якась! Просто

я не думала взагалі нічого... У мене ніколи такого не було... ».

Виконання такого виду завдань удосконалює формування комунікативної компетентності майбутніх правознавців, а саме уміння аналізувати мову (лексичні, граматичні, синтаксичні особливості) та мовлення (темп, тембр, артикуляційні особливості) допитуваної особи і володіння тактикою допиту (тактика відмови, тактика уникнення розмови на певну тему, тактика відкритої позиції).

Під час навчання у криміналістичній лабораторії великого значення набуває створення навчальних професійно орієнтованих ситуацій. Ми поділяємо думку М. Ільязової і визначаємо навчальну професійно орієнтовану ситуацію як компонент спільної діяльності педагога і студента, що включає систему зовнішніх умов (предметну і соціальну особливості майбутньої професії), педагогічних умов (забезпечення готовності особистості до виконання певної діяльності), які спонукають і опосередковують активність студента [9].

Відбір навчально-професійних ситуацій здійснюємо на основі таких критеріїв: міжпредметності (інтеграція знань з різних дисциплін), проблемності (розбіжність між соціальним і власним досвідом студентів), практичної спрямованості (створення умов для практичного застосування теоретичних професійних знань), високої інформативності (створення сприятливих можливостей для отримання максимально можливої кількості знань у межах однієї ситуації), опори на власний досвід. Під час колективного або індивідуального аналізу і вирішення проблемних ситуацій студенти набувають дослідницьких навичок, позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвинених професійних мотивів та інтересів.

Так, у процесі навчання у криміналістичній лабораторії у Національному університеті водного господарства та природокористування ми пропонуємо студентам вирішити таке ситуативне завдання.

Ситуативне завдання. В умовах криміналістичної лабораторії відтворити місце злочину та провести допит свідків та обвинуваченого. Зробити стенографічний запис та скласти протоколи допиту.

Обвинувачення. П.С. Журавель у період часу з 3 години до 3 години 45 хвилин 2 червня 2018 року, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на сходовому майданчику між 5 і 6 поверхами в під'їзді № 4 будинку № 6 по вулиці Кропивницького в м. Рівне, після спільного розпиття спиртних напоїв, під час сварки, що виникла на ґрунті особистих неприязних відносин, маючи намір на протиправне позбавлення життя Л.І. Ткачук, діючи з особливою жорстокістю, усвідомлюючи, що нанесенням великої кількості ударів скальпелем у життєво важливі органи – грудну клітину і

живіт, заподіює потерпілій особливий страждання і муки, завдав Л.І. Ткачук 15 ударів скальпелем, з них: 8 ударів в область грудної клітини, 6 ударів в область верхніх кінцівок і 1 удар в область живота, чим заподіяв колото-різані рани грудної клітини та верхніх кінцівок, які відносяться до категорії тяжких тілесних ушкоджень, і садно лінійної форми на передній поверхні живота. Л.І. Ткачук, відчувачи особливий страждання і муки, померла на місці події в результаті множинних колото-різаних ран верхніх кінцівок та грудної клітини, що супроводжувалися пошкодженням легенів і ускладнилися крововтратою і шоком.

Свідки, яких необхідно допитати:

1. Р.О. Ясковець розпивав спиртні напої разом з обвинуваченим та потерпілою.

2. Н.В. Ляшук, прибиральниця під'їзду, яка знайшла труп.

3. В.К. Романишин, психолог, сусід на сходовому майданчику.

4. М.І. Чиж, бабуся, яка живе у будинку, ввечері сиділа на лавці біля під'їзду.

Інформація для свідків:

1. Р.О. Ясковець – спочатку агресивний, але щоб не подумали на нього починає співпрацювати зі слідчим.

2. Н.В. Ляшук перебуває у стані шоку, відповідає лише на те, про що запитують.

3. В.К. Романишин чув шум під час п'янки і був незадоволений цим, але у те, що сусід міг убити не вірить, оскільки вважає його добрим і слабхарактерним, через що сусід і спився після смерті дружини.

4. М.І. Чиж ввечері сиділа на лавці біля під'їзду і бачила, як прийшла компанія, знає, що П.С. Журавель не палить, через що сперечався з С.О. Ясковцем, проте хоче сама більше дізнатися, ніж щось розповісти.

Такі завдання, побудовані на вирішенні нестандартної проблеми, забезпечують максимальну активізацію комунікативної і самостійної роботи студентів. Постановка проблеми і необхідність її вирішення сприяють розвитку критичного мислення, а необхідність ретельно продумувати ситуації розвиває логічне мислення, вміння аргументувати і контраргументувати, переконувати співрозмовника.

Висновки. Отже, під час навчання у криміналістичній лабораторії у майбутніх правознавців розвиваються правові та комунікативні компетенції. Це зумовлено тим, що у процесі їхньої професійної підготовки особливе значення мають ситуативні завдання та задачі, вирішення яких сприяє не лише професійному розвитку, а й удосконаленню комунікативної компетентності,

адже під час їх виконання допит розглядається не лише як процесуальна дія, а також як комунікативна діяльність, до професійно точного здійснення якої слід готувати студентів у системі навчання у вищій школі.

Список використаної літератури:

1. Гришко В.І. Особливості створення умов для впровадження розвивального навчання майбутніх юристів у ВНЗ: проблеми та перспективи. *Молодий вчений*. 2015. № 7 (22). С. 49–52.
2. Яворська Г.Х., Трегубенко Т.В. Професійна компетентність майбутніх дільничних інспекторів міліції : монографія. Одеса : Букаєв В.В. (вид.), 2012. 140 с.
3. Сікорська Л.Б. Зміст комунікативної компетентності працівників ОВС та її розвиток. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 106–119.
4. Кожем'яко Н.В. Формування комунікативної компетентності молодших спеціалістів з правознавства у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Інститут професійно-технічної освіти. Київ, 2015. 250 с.
5. Павліченко Л.В. Специфіка сучасного англomовного дискурсу досудового слідства (комунікативно-прагматичний аспект). *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2012. Вип. 42. Ч. 1. С. 303–312. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_1/303_312.pdf.
6. Пасько О.М. Компетентнісна модель фахівців органів досудового слідства. *Наук.-практ. журнал Південного наук. Центру АПН України*. 2009. № 1. С. 107–111. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/1_2_2009/25.pdf.pdf.
7. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика : учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 256 с.
8. Макеева І.І. Психологічні основи використання технічних засобів навчання майбутніх бібліотекарів. *Бібліотека вищої школи на новому етапі розвитку соціальних комунікацій* : міжнар. наук.-пр. конф., м. Дніпропетровськ, 24–25 жовтня 2013 року. Дніпропетровськ. 2013. С. 110–114.
9. Ильязова М.Д., Битюк В.Л. Метод проектов как способ реализации принципов ситуационно-контекстного подхода к формированию профессиональной компетенции студентов. *Сибирский педагогический журнал*. 2009. № 11. С. 26–31.

Yukhymets O. Methodology for the formation of communicative competence of future lawyers in the process of training in the forensic laboratory

The article is devoted to the method of forming the communicative competence of future lawyers while studying in the forensic laboratory. It was determined that the purpose of creating forensic laboratories is to form and develop practical skills for students to solve various types of crimes, identify traces of a crime, deal with forensic techniques and scientific and forensic tools used in conducting investigative actions, and improving forensic techniques, tactics and methods. and they also serve as innovative tools in the formation of communicative competence. Indeed, in the context of the study material presented in forensic textbooks, it is noted that the study of linguistic phenomena that are important for future lawyers in various communicative situations is of particular importance.

In order to study this phenomena, it was proposed to use technical training tools that contribute to understanding and assimilating the main material content, identifying cause-effect relationships, generating knowledge, namely, two pieces of dialogue recorded on digital media were presented as material for analysis. The purpose of the task was to determine the changes in the language of the interrogated person and draw a conclusion based on the comparison of two fragments of dialogues.

Also, while studying in the forensic laboratory, it was proposed to create training professionally oriented situations that are defined as a component of the teacher's and the student's joint activities, including a system of external conditions (subject and social features of the future profession), pedagogical conditions (ensuring the individual's readiness to perform certain activities), prompting and mediate student activity. Such tasks ensure the maximum activation of students' communicative and independent work, the development of logical thinking, the ability to argue and counter arguments, to convince the interlocutor. In the process of research, interrogation is considered not only as a procedural act, but also as a communicative activity, in the professionally accurate implementation of which students should be trained in the system of instruction in higher education.

Key words: *methodology, communicative competence, future lawyers, forensic laboratory, situational tasks.*